

Kohtuasi C-269/22

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

21. aprill 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

21. aprill 2022

Süüdistatavad:

IP

DD

ZI

SS

HYa

Süüdistaja:

Spetsializirana prokuratura

Põhikohtuasja ese

Kriminaalmenetlus, õigus erapooletule kohtule ja süütuse presumptsioon, eelotsusetaotluse esitamine

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Eelotsusetaotlus on esitatud ELTL artikli 267 esimese lõigu punkti b alusel.

Eelotsuse küsimus

Kas harta artikli 47 teise lõiguga, mis näeb ette erapooletu kohtu nõude, ja harta artikli 48 lõikega 1, milles on sätestatud süütuse presumptsioon, on vastuolus ELTL artikli 267 alusel esitatud eelotsusetaotlus, kus süüdistatavate teatud tegusid peetakse tuvastatuks, kui kohus on enne eelotsusetaotluse esitamist järginud kõiki vajalikke menetluslikke tagatisi, mida tuleb seoses asjas sisulise otsuse tegemisega järgida?

Liidu õigusnormid ja kohtupraktika

Euroopa Liidu toimimise leping (edaspidi „ELTL“)

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“)

5. juuli 2016. aasta kohtuotsus, C-614/14, EU:C:2016:514

25. märtsi 2022. aasta kohtumäärus, C-609/21, EU:C:2022:232

Riigisisesed õigusnormid

Bulgaaria kriminaalmenetluse seadustik (Nakazatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“)

Asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Euroopa Kohus andis 25. märtsi 2022. aasta kohtumääruses C-609/21 (EU:C:2022:232) vastuse eelotsusetaotluse sõnastamise üksikasju puudutavale eelotsuse küsimusele. Viidatud kohtumääruses on märgitud, et liidu õigusega on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis kohustavad eelotsusetaotluse esitanud kohut, juhul kui viimane võtab teatud faktilise asjaolu kohta seisukoha eelotsusemenetluse käigus kogutud tõendite põhjal, ennast kohtuasjas taandama; viidatud õigusnormid tuleb jätta kohaldamata (punktid 30–34). Punktis 30 märgib Euroopa Kohus, et eelotsusetaotluse esitanud kohus võtab põhikohtuasja asjaolude kirjeldamisel ja õiguslikul hindamisel arvesse ELTL artiklit 267 ja kodukorra artiklit 94, mistõttu ei rikuta harta artikli 47 teises lõigus sätestatud õigust erapooletule kohtule. Euroopa Kohtu vastus ei kõrvalda kahtlusi siiski lõplikult. Kahtlused põhinevad Euroopa Inimõiguste Kohtu praktilal, mis käsitleb sellise kohtu erapooletust, mis on menetluse seisukohast olulises otsustuses (üldjuhul seoses põhjendatud kahtlusega teo toimepanekus) võtnud seisukoha faktilise asjaolu ja õigusliku hinnangu kohta. Viidatud kohtupraktikat tuleb harta artikli 52 lõike 3 kohaselt arvesse võtta, kui määratakse kindlaks, milline täpne tähendus on õigusel erapooletule kohtule.
- 2 Jätkuvad kahtlused põhinevad eeldusel, et eelotsusetaotluse esitamisel võidakse rikkuda harta artikli 48 lõikes 1 sätestatud süütuse presumptsiooni. Tegelikult

tekib erapooletu kohtu küsimus just seoses kohtu eelotsusetaotluses esitatud sisulise seisukohaga, mis võib rikkuda süütuse presumptsiooni. Seepärast on vaja esitada uus eelotsuse küsimus, kusjuures keskenduda tuleb harta artikli 47 teisele lõigule ja artikli 48 lõikele 1.

- 3 Spetsializirana prokuratura (eriprokuratuur) esitas 19. juunil 2020 viie isiku vastu süüdistuse selles, et nad kuulusid kuritegelikku ühendusse, mille eesmärk oli rikastumise eesmärgil toimetada ebaseaduslikult Bulgaariasse kolmandate riikide (Bangladesh ja Iraak) kodanikke, osutada neile abi ebaseaduslikult riiki sisenemiseks ning võtta sellega seoses vastu ja anda altkäemaksu, kusjuures kõnealuses ühenduses osalesid ametiisikud, nimelt on esimesed kolm süüdistatavat Sofia lennujaama „Granichna politsia“ (piiripolitsei) ametnikud; kirjeldatud teod on karistatavad Bulgaaria karistusseadustiku (Nakazatelen kodeks, edaspidi „NK“) artikli 321 lõike 3 punkti 2 alusel koostoimes lõikega 2. Lisaks süüdistas prokuratuur mõnda nimetatud isikutest MM-le, RB-le, HN-le ja AH-le abi osutamises ebaseaduslikult riiki sisenemiseks, seega teo toimepanemises, mis on karistatav NK artikli 281 lõike 2 punkti 2 alusel koostoimes lõikega 1 koostoimes artikli 20 lõikega 2.
- 4 Eriprokuratuur väidab, et kõnealused kolmandate riikide kodanikud viibisid tudengiviisiga Küproses ja sisenesid lennukiga Küprosest Bulgaariasse. Eriprokuratuur märgib, et kolm esimest süüdistatavat viisid Sofia lennujaama saabunud isikute puhul läbi piirikontrolli ja lubasid seejuures oma ametikohustusi rikkudes kolmandate riikide kodanikel riiki siseneda. Täpsemalt märgib eriprokuratuur, et kõnealused süüdistatavad teostasid Bangladeshhi kodanike puhul puhtvormilise kontrolli, suunamata neid kohustuslikku kontrolli teisel kontrolljoonel ja nõudmata teatud dokumentide esitamist. Sellega rikkusid nad riigisisest õigust, nimelt välismaalaste seaduse (Zakon za chuzhdentsite) artikli 10 lõike 1 punkti 22 ja artikli 19 punkti 5. Viidatud seadus reguleerib määruse 2016/399 kohaldamisalasse jäävaid küsimusi.
- 5 Eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole veel tuvastanud, kas kõnealuseid väiteid toetavad põhikohtuasjas kogutud tõendid. Seoses teatud tõendite hindamise võimalusega esitati eelotsusetaotlused kohtuasjades C-348/21 ja C-349/21. Sellegipoolest on teatud tõenäosus, et kõnealused süüdistused osutuvad põhjendatuks ka osas, milles need puudutavad süüdistatavate IP, DD ja ZI tehtud piirikontrolli üksikasju. Seepärast leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et seoses küsimusega, kas käesolevas asjas on tegemist sisepiiriga, võib olla vaja tõlgendada ELTL artikli 67 lõiget 2 koostoimes artikli 77 lõike 2 punktiga e koostoimes määruse 2016/399 artikliga 22 koostoimes artikli 2 punkti 1 alapunktiga b koostoimes punktiga 3; peale selle tuleks tõlgendada ka määruse 2016/399 artikli 6 lõikeid 1 ja 3 koostoimes I lisaga, artikli 8 lõikeid 3–5 ja artikli 14 lõiget 2, arvestades riigisisest seadust, nimelt Bulgaaria Vabariigi välismaalaste seadust, mille puhul ei ole välistatud, et see reguleerib kõnealuseid küsimusi teisiti.

- 6 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et taotluse olemust silmas pidades peab ta selles konkreetselt kirjeldama, kuidas süüdistatavad kolmandate riikide kodanikke piiril kontrollisid. Samuti tuleb selles tuvastada, kas riigisisese õiguse alusel hinnates tähendab viidatud tegevus ametikohustuste rikkumist. See on objektiivselt vajalik. Kui põhikohtuasja asjaolud on piisavalt selgelt tuvastamata, siis ei ole võimalik esitada eelotsusetaotlust, millele saaks anda tarvilikku vastust. Konkreetselt peab määruse 2016/399 artikli 6 (või artikli 8) ja artikli 14 kohta esitatud eelotsuse küsimuse puhul olema täpselt tuvastatud, kuidas süüdistatavad kolmandate riikide isikuid kontrollisid.
- 7 Eelotsusetaotluse esitanud kohus kavatses esitada eelotsusetaotluse menetluslikel tingimustel, mis annavad täies ulatuses tagatised, mida nõuab riigisisene seadus asjas sellise otsuse tegemisel, millega kohus süüdistab süüdi või õigeks mõistab. See tähendab, et esmalt tuleb tõendite kogumisega lõpule jõuda, seejärel menetlusosalised asjaolude ja kohaldatavate õigusnormide kohta ära kuulata, anda süüdistatavatele viimane sõna ja alustada salajast arutamist. Enne sellisel viisil eelotsusemenetluse läbiviimist vajab eelotsusetaotluse esitanud kohus siiski kindlust, et ta ei riku sellega õigusnorme. [Sellega oleks tegemist siis], kui eelotsusetaotlust peetaks süütuse presumptsiooni rikkumise tõttu õigusnormide rikkumiseks. Samuti oleks asi nii juhul, kui asjas sisulise otsuse tegemist, mille teeb eelotsusetaotluse esitanud kohus pärast Euroopa Kohtult vastuse saamist ja milles ta võtab arvesse taotluse alusel määrusele 2016/399 antud tõlgendust, peetaks õigusnormide rikkumiseks, kuna selle tegi kohus, kes asus juba eelnevalt oma eelotsusetaotluses seisukohale põhikohtuasja eseme (süüdistatavate toime pandud teo asjaolude) suhtes.
- 8 Euroopa Kohus tuvastas 25. märtsi 2022. aasta määruses C-609/21 (ECLI:EU:C:2022:232), et ELTL artikliga 267 ja harta artikli 47 teise lõiguga on vastuolus liikmesriigi kohtupraktika, mille kohaselt peavad kriminaalasju lahendavad kohtud ennast taandama, kui nad eelotsusetaotluse esitamise käigus kaotavad „erapooletu kohtu“ staatuse (resolutsioon, punkt 1). Kõnealune järeldus tehakse aga siiski vaid riigisisest seadust ja asjaomast kohtupraktikat arvestades. Euroopa Kohus ei võtnud sellele küsimusele vastamisel arvesse tõlgendust, mille on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 punktidele 1 ja 2 andnud Euroopa Inimõiguste Kohus.
- 9 Harta artikli 47 teise lõigu kohaselt on igal õiguse asja arutamisele erapooletus kohtus ning artikli 48 lõige 1 sätestab süütuse presumptsiooni. Harta artikli 52 lõikest 3 tuleneb, et kohtu erapooletuse nõue vastab identsele nõudele konventsiooni artikli 6 punktis 1 ja süütuse presumptsioon identsele nõudele konventsiooni artikli 6 punktis 2. See tähendab, et analoogia alusel tuleb kohaldada Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat.
- 10 Euroopa Inimõiguste Kohus on pidanud mitmes otsuses hindama, kas asjas teeb otsuse „erapooletu kohus“, kui kõnealune kohus on eelnevalt lahendanud teatud menetlusliku küsimuse ja võtnud seejuures seisukoha asja sisu (teo toimepanemise ja selle õigusliku olemuse) kohta. Euroopa Inimõiguste Kohus on iga kord

leidnud, et selline otsus toob kaasa erapooletuse nõude rikkumise, mistõttu on hilisem otsus vastuolus konventsiooni artikli 6 punktiga 1 (Chesne vs. Prantsusmaa, Dāvidsons ja Savins vs. Läti, Mironenko ja Martenko vs. Ukraina, Ionuț-Laurențiu Tudor vs. Rumeenia, Gomez de Liano Y Botella vs. Hispaania, Perote Pellon vs. Hispaania, Hauschildt vs. Taani, Ekeberg jt vs. Norra, Cardona Serrat vs. Hispaania, Nestak vs. Slovakkia, Castillo Algar vs. Hispaania, Matijašević vs. Serbia, Cabezas Rectoret vs. Hispaania, Dragojević vs. Horvaatia, Hernandez Cairos vs. Hispaania, Kiratli vs. Türgi, Nortier vs. Madalmaad).

- 11 Mitte üheski asjas ei ole Euroopa Inimõiguste Kohus vastanud küsimusele, mis puudutab esialgset seisukohta, sealhulgas süüdistatava süüd, eelotsusemenetluses. Kui liikmesriigi kohus esitab eelotsusetaotluse, milles ta eeldab, et faktilisest aspektist on süüdistatav teo toime pannud, ja seda kohe menetluse alguses, enne kui kogutud on kõik tõendid ja menetlusosalised on tõendite õigusliku tähenduse kohta ära kuulatud, siis on alust arvata, et Euroopa Inimõiguste Kohus jõuaks oma senisele praktikale vastavale järeldusele. Kui aga liikmesriigi kohus esitab eelotsusetaotluse pärast seda, kui ta on andnud kõik asjas otsuse tegemiseks vajalikud tagatised: kõikide tõendite kogumine, menetlusosaliste ärakuulamine, viimase sõna andmine, asja salajane arutamine, siis seda eeldada ei tule.
- 12 Eelotsusetaotluse esitanud kohus ei saa esitada eelotsusetaotlust Euroopa Inimõiguste Kohtule, kuna selline võimalus puudub. Seevastu arvestades seda, et erapooletuse ja süütuse presumptsiooni nõuete tähendus on harta artikli 47 teise lõiguga ja artiklis 48 ning konventsiooni artikli 6 punktides 1 ja 2 identne, saab kohus esitada eelotsusetaotluse Euroopa Kohtule. Seepärast on ka Euroopa Kohtu antav tõlgendus piisavalt tarvilik.

Eelotsusetaotluse põhjenduste lühikokkuvõte

- 13 Harta artikli 47 teise lõigu kohaldatavus: küsitav on, kas liikmesriigi kohus, kes esitab eelotsusetaotluse, kus on piisavalt selgelt asutud seisukohale menetluse eseme kohta (peetakse teatud asjaolusid seoses süüdistatavate teoga tuvastatuks), avaldab esialgse arvamuse, mille põhjal tuleks järeldada, et kohus ei ole erapooletu. Kõnealune küsimus tekib juhul, kui eelotsusetaotluse esitamisel järgitakse kõiki asjas sisulise otsuse tegemisel nõutavaid menetluslikke tagatisi.
- 14 Harta artikli 48 lõike 1 kohaldatavus: küsitav on, kas liikmesriigi kohus rikub süütuse presumptsiooni, kui ta esitab eelotsusetaotluse, milles ta peab teatud asjaolusid, mille esinemist väidab prokurör, tuvastatuks (süüdistatava teo asjaolud). Kõnealune küsimus tekib juhul, kui eelotsusetaotluse esitamisel järgitakse kõiki asjas sisulise otsuse tegemisel nõutavaid menetluslikke tagatisi.
- 15 Harta artikli 48 lõige 1 sätestab, et iga süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. Kas isikut „peetakse süüdi olevaks“, kui liikmesriigi kohus tuvastab vaid teatud aspektid, mis on süü tuvastamiseks vajalikud, kuid süü tuvastamiseni lõpuks ei jõua. Selle tuvastuseni jõudmise raskustest tuleneb tegelikult eelotsusetaotluse esitamise vajadus.

- 16 Käesoleval juhul tähendab see konkreetselt seda, et eelotsusetaotluse esitanud kohus tuvastab süüdistatavate teatud teo või tegevusetuse nende poolt Sofia lennujaamas läbi viidud piirikontrollidel, millega seoses lubasid nad siseneda riiki kolmanda riigi kodanikel. See ei ole siiski kaugeltki samaväärne süü tuvastamisega. Võimaliku süü tuvastamiseni jõudmiseks oleks vaja Euroopa Kohtu vastust määruse 2016/399 kohaldatavuse kohta.

Euroopa Kohtu vastuse tarvilikkus

- 17 Tänu sellele vastusele oleks eelotsusetaotluse esitanud kohtul olemas kindlus, et sellise eelotsusetaotluse esitamine, kus ta on asunud seisukohale süüdistatavate teo osas tuvastatud asjaolude kohta, on õiguspärane. Lisaks ei tühistataks edaspidi tehtavat otsust erapooliku kohtu tõttu; tühistamine, mis jätkaks sisutühjaks nii põhikohtuasja kui ka Euroopa Kohtu vastuse.
- 18 Asjas tehtav sisuline otsus tuleks jätta tühistamata mitte ainult seetõttu, et Euroopa Kohus on otsustanud, et tühistamist ette nägev riigisisene õigusnorm tuleb jätta kohaldamata – 25. märtsi 2022. aasta kohtumäärus (EU:C:2022:232). Otsus tuleks jätta tühistamata, kuna see on objektiivselt õiguspärane, sest selle tegemisel täideti erapooletu kohtu ja süütuse presumptsiooni nõudeid.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtu isiklik seisukoht

- 19 Eelotsusetaotluse esitamine võib olla õigusvastane nagu kohtu mis tahes menetlustoiming. Tuleb kõne alla, et eelotsusetaotlus esitatakse asjaoludel, mis annavad alust eeldada, et kohus on kujundanud enneaegse, alusetu ja seetõttu õigusvastase seisukoha menetluse asjaolude, sealhulgas süüdistatava süü kohta.
- 20 Ei ole vastuvõetav, et liikmesriigi kohtud – olgu eelotsusetaotluse esitanud kohus (enda taandamise teel) või kõrgema astme kohus (kes tühistab süüdimõistva otsuse üksnes erapooletu kohtu puudumise tõttu) – ei või kõnealust menetlusnormide rikkumist tuvastada ega heastada, ja et menetlusnormide rikkumise tuvastamise ja heastamise võimaluse puudumine tuleneb vaid sellest, et see on toime pandud eelotsusetaotluse esitamisega. Liidu õigusnormid, eelkõige harta artiklid 47 ja 48 näevad ette süüdistatavate õiguste kaitsmise, mitte rikkumise. Eelotsusetaotluse esitamine ei saa kaasa tuua puutumatumat menetlusnormide rikkumise osas, see tähendab menetlusnormide rikkumise ja heastamise võimaluse puudumist.

Täiendavad märkused

- 21 Eelotsusetaotluse esitanud kohus teeb ettepaneku, et eelotsusetaotluse esitamisel tuleks kasutada teatud standardit, nimelt leiab ta, et kui eelotsusetaotlus peaks sisaldama tehtava sisulise otsuse teatud osi, siis tehakse see samadel tingimustel nagu sisuline otsus. Kui Euroopa Kohus otsustab, et lähtuda tuleb muudest tingimustest, oleksid asjaomased selgitused piisavalt tarvilikud.